

Prof.ir. D.F. Sijmons

Bewogen Beweging:
Landschap onder de kap

Uittreerede, 16 oktober 2015

Bewogen Beweging: Landschap onder de kap

Uittreerede,

Uitgesproken op 16 oktober 2015 ter gelegenheid van het afscheid als
hoogleraar Landschapsarchitectuur
aan de Faculteit Bouwkunde
van de Technische Universiteit Delft

door Prof.ir. D.F. Sijmons

Mijnheer de Rector Magnificus, Mijnheer de Decaan,
Collegae hoogleraren, studenten en andere leden van de Academische
gemeenschap, zeer gewaardeerde toehoorders, Dames en heren,

De uittreerede¹ is een mooie academische traditie waarin de bijna-emeritus nog eens voldaan terugkijkt op zijn of haar mijlpalen en heldendaden tijdens het hoogleraarschap. Ik wil proberen een dergelijke onvermijdelijke hagiografie voor alle partijen een beetje dragelijk te houden door er een verhaallijn in te weven. Dat doe ik door deze 'Dexit' benutten om ook mijn voorwetenschappelijke periode er bij te betrekken. Voorwetenschappelijk bedoel ik hier in zijn beide betekenissen. Ik doel niet alleen op de periode voordat ik benoemd werd als hoogleraar aan de TU-Delft, maar ook voorwetenschappelijk op de manier waarop Kuhn dat bedoelde. Ik wil het namelijk vandaag hebben over het identificeren en daarna verleiden van allerlei sociale en natuurlijke processen tot het scheppen van ruimte en uiteindelijk, via een bezieling door het ontwerp, op te tillen tot een betekenisvolle bijdrage aan het landschap. Een soort analytisch sjamanisme zou je kunnen zeggen. Nu zult u opmerken dat u mij nooit over deze benaderingswijze, over dit analytisch sjamanisme heeft gehoord, dat klopt. Dat heb ik voor vandaag bewaard. Niet alleen omdat sjamanen beroepshalve regelmatig 'uittreden' maar vooral om dat alleen voorwetenschappelijk te vatten begrip van het 'bezielen' van zaken en processen te duiden. Het is – net als de kritische paranoïde methode van het surrealisme (en geadopteerd door Rem Koolhaas) – een werkwijze, een manier van kijken.

De landschapsmaker, het Vedute manuscript dat ik in 2009 maakte, vat op een aardige manier samen wat ik bedoel. Ik citeer uit de projectbeschrijving: Landschapsmaker is een hommage aan de organismen die de ruimte van onze delta maakten voordat wij er als mensen verder vorm aan gaven. Landschapsmaker bestaat uit een sporendoos, een zaaddoos en twee schoenen die het midden houden tussen sliksledes en veenschoenen. In de sporendoos zitten sporenkapsels van het Veenmos (*Sphagnum magellanicum*) die de enorme veenbulten maakten die ver boven de zeespiegel uitstaken en aan welks vruchtbaarheid we nu nog steeds onze veenweiden te danken hebben. In de zaaddoos zitten zaden van de Moerasandijvie (*Sonchus congestus*) die droogvallende slikken koloniseert en vastlegt. In Landschapsmaker is het verlangen te lezen van de landschapsarchitect om ergens, ooit de eerste streep te mogen trekken. Landschapsmaker kan daarnaast nauwelijks verhullen dat het een modern sjamanistisch instrument is maar waarmee de bezieling van de aarde afgesmeekt kan worden in een tijd waarin cultuur en natuur meer en meer in elkaar vervloeien. In geval van nood kan Landschapsmaker tevens gebruikt worden om Nederland, elders of op deze zelfde plek, van voren af aan te beginnen. De Sjamaan van dienst treft alsdan aan de binnenzijde van de doos een gebruiksaanwijzing aan.

Natuurlijke processen, menselijke interventies en bezieling, een visie op landschap samengeperst in de vaste Vedute maatvoering van 7x32x44 cm. In deze steeds

¹ Deze tekst is de bijna letterlijk uitgesproken tekst zoals van de afscheidsrede op 16 oktober 2015 en bevat daarom geen literatuurverwijzingen. De literatuur waarop deze lezing is geïnspireerd is aan het slot van het boekje opgenomen.

bijzonderder collectie van visies op ruimte zijn inmiddels meer dan 200 architecten, beeldend kunstenaars, schilders, filosofen, grafisch vormgevers opgenomen.

Ik wil het kortom met u hebben over het onderwerp van de actieve relatie tussen processen en patronen, tussen maatschappelijke en natuurlijke processen en landschap, tussen statica en dynamica in het landschapsontwerp. En meer in het bijzonder, hoe die bezieling van dit soort processen in zijn werk gaat. En nog meer in het bijzonder hoe het doorzien en benutten van deze relaties m.i. de basis heeft gelegd voor de emancipatie van de landschapsarchitectuur en het telkens uitbreiden van het werkterrein van dit letterlijk onbegrensde vakgebied. Hierbij zal ik, onvermijdelijk voor een uittreerede, een aantal dierbare publicaties en plannen aanraken waaraan ik meewerkte.

Patroon en proces

Een willekeurig landschap is te lezen als een complexe coproductie van op elkaar inwerkende menselijke en natuurlijke processen. Om er eens een cliché tegenaan te gooien: de ruimtelijke werkelijkheid die wij ervaren is een momentopname. Feitelijk kijken we naar de ruimtelijke expressie van zich – op verschillende snelheden - afspelende processen. In die zin is ruimte, een temporeel concept. Een beetje op de manier waarop asfalt fysisch nog steeds een vloeistof is. Wij zijn als landschapsarchitecten dus tegelijkertijd deskundigen in 'stollings-verschijnselen'.

In deze karakteristieke doorsnede van het Nederlandse rivierengebied zien we de rivier in zijn zomerbed. We zien de reeks met kribben, die de rivier dwingt zichzelf op voldoende diepte uit te laten slijpen voor de binnenvaartschepen. We zien de uiterwaarden met hun zomerkades, opgeworpen door de boeren om hun vee bij drie van de vier hoogwaters gewoon door te kunnen laten grazen. Je kunt een aantal elementen op de foto moeilijk duiden als je niet iets weet van de geschiedenis, van de historische gelaagdheid van dit landschap. De winterdijk ligt deels nog op dezelfde plek van de eerste bedijking van de rivier uit de 15^e eeuw. De grote dwarsdammen zijn relictten van de rivierregulatie van de 16^e tot de 18^e eeuw en de kribben zijn goeddeels aangebracht in de negentiende eeuw. We kijken ook naar een artefact met een, in een strak korset geregen, natuurlijk proces, de rivierwater afvoer die er in de winter heel anders uitziet. Als het water weer zakt heeft de levende rivier, behalve slib en zand ook alle biota afgezet in de vorm van sporen, zaden, dieren die een occupatie op gang kan brengen die op termijn leidt tot rivierbegeleidend bos, tenzij grazende koeien, het menselijke gebruik door boeren, dit proces weer letterlijk in de kiem smoort. Wat we in deze momentopname dus zien is de ruimtelijke expressie van overbegrazing, anders zouden er wuivende bossen de rivier begeleiden. Deze belofte komt later nog ter sprake. Die agrarische overbegrazing is de rivierbeheerder historisch altijd goed uitgekomen. Het minimaliseert de weerstand tegen de afvoer van water, ijs en sediment, de sleutel voor de waterveiligheid. Over deze momentopname hangt, voor het oog van de kenner, ook de voorafschaduw van de verdere stappen voor waterveiligheid. Gaan we, in het licht van de klimaatverandering met zijn hogere en onregelmatiger rivierwaterafvoer, de dijken verhogen of gaan we de rivier meer ruimte geven door dijken terug te leggen, de kribben te verlagen, de uiterwaarden af te graven? Welke

economische kansen zijn er dan nog voor landbouw buitendijks, als de overstromingsfrequentie toeneemt en iedere snee van het gras richting Doggersbank kan worden afgevoerd? En hoe reageert de riviernatuur op de nieuwe situatie? Kortom deze momentopname toont het heden, zichtbare sporen van het verleden en intimeert tendensen die in de toekomst gaan spelen. Een labyrint aan oorzaak-effect relaties waarin opbouwen, bloeien, ouder worden, afsterven en vergaan een rol spelen. Dit is een mooie metafoor voor de habitat van de landschapsarchitect. Vormgeven met deze processen, wetend dat je nergens op een lege bladzijde begint en ook er van bewust dat wat je ruimtelijk maakt per definitie tijdelijk is. De landschapsarchitectuur heeft anders dan de architectuur een ingebouwde *memento mori*, een bewustzijn van sterfelijkheid.

Kijken we naar concrete invalshoeken waarmee de landschapsarchitectuur het rivierengebied uit dit voorbeeld zou kunnen benaderen dan lijken me er tenminste drie te zijn. Je kunt een invalshoek kiezen die naar het geheel kijkt. In dit voorbeeld de ruimtelijke ordening, of de economie met zijn bijbehorende politieke discussie, of de cultuurpolitiek inclusief erfgoedaspecten, noem maar op. Je kunt ook een perspectief, en de bijbehorende opdrachtgevers, kiezen van de maatschappelijke sectoren die hier actief zijn. In dit voorbeeld, de waterstaat, de georganiseerde landbouw, de delfstoffenwinning en natuurbeschermingsinstanties. Je kunt je ook, meer academisch, richten op de processen en stromen zelf. In dit geval water, natuurlijke processen als sedimentatie en erosie, begrazing, of metabolische processen van de industriële samenleving die het water voor hun processen gebruiken en/of er vervuiling op lozen et cetera. Voor deze laatste categorie zal het lastig zijn een opdrachtgever te vinden, zij speelt vooral een rol in het landschaps-architectonisch onderzoek of is instrumenteel in de ontwerpen voor de andere twee.

In alle drie de categorieën kunnen elementen geïdentificeerd worden die, mits 'aangeraakt' of cultureel bemiddeld, een bezielde bijdrage kunnen leveren aan landschapsvorming en dus een potentieel werkterrein of kansrijk instrument kunnen zijn voor de landschapsarchitect.

Je wordt gevormd door de dingen die je doet. Ik heb een levenslange fascinatie overgehouden voor het levende karakter van het landschap door bij het ministerie van CRM aan de Oosterschelde en aan de andere grote wateren te mogen werken. Daar leerde ik van de eerste bioloog in dienst van de RWS, die het ook nog tot HID Zeeland schopte, Henk Saeijs, dat je bij ingrepen in dit soort estuariene systemen altijd met onzekerheden te maken hebt en het beste maar is te sturen in dialoog met het systeem. Wat heeft hij gelijk gekregen door het in de modellen niet voorspelde opduiken van een nieuwe voordelta, de zandhonger van de Oosterschelde en het ook niet voorziene afkalven van de slikken en schorren. Later, bij het Staatsbosbeheer, dienstvak landschapsbouw kreeg die fascinatie een extra dimensie. Ik was betrokken bij de meest dynamische periode uit de geschiedenis van het Nederlandse landschap, de ruilverkavelings- en landinrichtingsprojecten om de landbouw te moderniseren. Daar was de kwestie hoe je landgebruiksfuncties met volstrekt verschillende proces-dynamiek in een landschap kunt combineren. Hieruit kwam het casco-concept voort met een scheiding tussen een stabiel raamwerk

flexibele gebruiksruimten voort. Plan Ooievaar was daarvoor de pilot voor een nieuw type levend landschap. Een landschap met grotere ecologische en economisch potenties dan werd aangenomen. In het verlengde daarvan heb vanaf eind jaren tachtig gewerkt bij het beste R&D (Research by Design) bureau van Nederland, H+N+S Landschapsarchitecten, waar met een soort gulzige nieuwsgierigheid deze nieuwe werkvelden voor de landschapsarchitectuur verkend. Mogelijkheden om sectoren te verleiden tot een bijdrage aan het landschap. Mogelijkheden om ook de ruimtelijke ordening te animeren en om beiden, zoals dat in onderzoekstermen heet, te valoriseren. De jaren negentig waren daarin een soort Cambrium explosie van het aanboren van nieuwe mogelijkheden en werkvelden de eerste bundel met onderzoeksresultaten en pilot projecten was het boekje met de vreemde titel =Landschap. De titel is gekozen met een schuin oog naar de naam van de uitgever, Architectura + Natura, waardoor we de nogal melige primeur hadden van het eerste boek (ter wereld?) waar uitgever plus titel een kloppend algoritme opleverde. In = Landschap zijn in 15 hoofdstukken evenveel wandelingen door het nieuw ontsloten landschap uitgezet. Dit spreidschot aan mogelijkheden is later tamelijk systematisch nader onderzocht. We hebben er steeds naar gestreefd deze ontdekkingsreizen te verslaan in een boekpublicatie om de nieuwe gebieden ook in kaart te brengen voor het vakgebied. Het animeren van de ruimtelijke ordening zelf door het 'Casco-concept' (1991), de introductie van het 'Lagenmodel' (1998) en via de cultuurpolitiek in 'Nederland weer Kunstwerk' (1996) en de Stichting AQUade waarin excellente projecten m.b.t. klimaatadaptatie in een IBA achtige manifestatie moesten worden verbeterd en gevierd. Als Rijksadviseur had ik in deze sfeer het genoeg voorzitter van het Kwaliteitsteam Ruimte-voor-de-Rivier te zijn. In de sectorlijn was het dijkontwerp al uitgediept in 'De Scherpe Grens' en uitgevoerd in de nieuwe rivierbandijken in het land van Maas en Waal. De culturele verrijking van de EHS en natuurontwikkelingsprojecten waren het thema in Oorden van Onthouding (1998) Het landschappelijk potentieel van het toerisme kwam aan bod in de Europese studie 'Greetings from Europe' Hierbij is zo uitvoerig stilgestaan in de drie minisymposia van het 25 jarige jubileum van H+N+S afgelopen weken dat ik mij graag wil werpen op de derde lijn: het ontwerpen met stromen en processen zelf. Een lijn die ook goeddeels samenvalt met mijn twee perioden aan de TU-Delft, de eerste als hoogleeraar *Environmental Design* en de tweede drie jaar als hoogleeraar landschapsarchitectuur.

Ontwerpen met stromen

Ook losgeknipt van hun sectorale vertegenwoordigers zijn de natuurlijke en antropogene stromen interessant als instrumenten voor de landschapsarchitect en de stedenbouwkundige ontwerper. Ik wil dat laten zien aan de hand van twee projecten. De eerste waarin natuurlijke processen worden ingezet en een tweede met antropogene processen.

De Nederlandse kustlijn wordt al jaren bekeken als de new frontier, als de laatste expansiemogelijkheid nu de Markerwaard definitief is afgeblazen. Een hele reeks initiatieven en plannen zijn de revue gepasseerd, steeds aanleiding gevend tot een korte golf van discussie, enthousiasme en bedenkingen waarna het geheel door

kosten en praktische bezwaren weer inzakte. Het kustboekje uit 2001, een advies aan de provincie Zuid-Holland ov, sloeg daarom een wat minder ambitieuze en praktischer toon aan. Laten we klein beginnen, met een pilot waarin vooral waterveiligheid, ecologie en recreatie centraal staan. Er een overdosis zand voor de kust wordt gestort waarmee de zeestroming zelf, via erosie en sedimentatie, zand naar de zwakke plekken langs de Delflandse kust zou transporteren tot bezinking laten komen. De geleidelijkheid van dit proces levert ook nog een natuurlijke bonus op in de vorm van groene stranden, spontane duinvorming en natte duinvalleien op. De beïnvloeding van de onderwater morfologie van de zeebodem een perfect surf- en kitegebied. Deze Zandmotor waar we met Marcel Stive van CITG, en Jelke Jan de Wit van Bos Kalis de grondslag legden, laat zien dat natuurtechniek zich wel eens tot de civiel-techniek voor gevorderden zou kunnen ontwikkelen.

Een voorbeeld waar de antropogene stromen een hoofdrol spelen, speelt zich af in Istanbul waar we voor de IABR Making City in 2012 samen met het Brusselse bureau 51N4E een plan maakten voor de deelgemeente Arnavutköy van deze metropool. De drinkwatervoorziening zit voor de derde keer in de geschiedenis van deze stad op het kritieke pad om de verwachte groei naar 13 miljoen inwoners te faciliteren. Bescherming van de bestaande waterbekkens tegen wilde suburbanisatie door ontwikkeling van precisie-landbouw die geïrrigeerd wordt door grijswater uit de nieuwe stadsuitleg blijken gezamenlijk een nieuwe stedelijke configuratie op te kunnen leveren. De resulterende concentratie van de nieuwe bebouwing rond de waterscheidingen levert dichtheden op waar ook publiek transport te organiseren is. Een come-back van het casco-concept en de strategie van de twee netwerken.

Dit project was een inspiratiebron voor de IABR—2014 waar ik het genoeg had curator van te zijn. In het thema Urban-by-Nature heb ik een lans gebroken om de stad te herkennen in de gedaante die het mondiaal aanneemt: de uitgestrekte tapijtmetropolen waar verstedelijking langzamerhand een landschapsarchitectonisch probleem lijkt te worden. In deze reusachtige artefacten wordt bebouwing afgewisseld met intensieve landbouwgebieden, vliegvelden, industrieterreinen, dagbouw mijnen, natuurgebieden, vrijetijdsgebieden en havens en aan elkaar geregen door allerlei soorten infrastructuur. Deze ingrijpende verandering in grondgebruik is een van de kenmerken van het Antropoceen, een door Paul Crutzen in 2000 gesuggereerd nieuw geologisch tijdvak, waarin de mens merkbaar en meetbaar invloed heeft op mondiale processen.

Dit brede perspectief is om verschillende redenen broodnodig. Veel mondiale natuur- en milieuproblemen hangen samen met verstedelijking of hebben ten minste stedelijke wortels. Die problemen moeten dan ook in de stad, in het stadslandschap zelf worden aangepakt. Er is geen elders meer. De expansieruimte is op. De tapijtmetropolen zijn deltabreed gelegd.

De veronderstelling dat we in het tijdperk van de mens zijn aangeland heeft verder reikende implicaties dan een semantisch en alarmistisch taalspelletje. Als het menselijke bedrijf de geochemische kringlopen, de zuurgraad van de oceanen, het klimaat, het landgebruik en de biodiversiteit van de planeet beïnvloed, kan je stellen

de eens zo onwrikbare conceptuele scheiding tussen natuur en samenleving aan het afbrokkelen is. De natuurlijke en antropogene processen zijn onomkeerbaar met elkaar vervlochten, het zijn met andere woorden hybriden geworden. Misschien dat niet de stad maar het klimaat ons grootste artefact is. Van dit soort complexe systemen weten we dat ze nooit meer naar het punt van oorsprong terugkeren. In het verlengde daarvan kunnen we concepten als 'het natuurlijk evenwicht' en dergelijke ook vergeten. Er is geen terug, meer, er is alleen 'verder'. We zullen deze tijger van verweven en onvoorspelbare processen moeten leren te berijden. 'Mobilis in Mobili' zoals het motto van kapitein Nemo was, bewegelijk in het bewegelijke.

De Biennale introduceerde drie werkvelden om deze nieuwe *condition humaine* als ontwerpers aan te snijden. Een ervan sluit aan bij het thema van vandaag: De veronderstelling dat grote vooruitgang kan worden geboekt door het gebrekkige metabolisme van onze steden te verbeteren en de chronische verslaving aan energie te temperen. Door het verbinden, kortsluiten en optimaliseren van de stromen van dit stedelijke metabolisme kunnen probleemregio's veranderen in ankerpunten voor de kringlooeconomie. Omgekeerd: steden die hun stofstromen niet begrijpen stellen hun toekomst en die van hun bewoners in de waagschaal.

De stofstromen van het stedelijk metabolisme zijn op tenminste vier manieren interessant voor ontwerpers. Hun infrastructuur is op zichzelf een verwaarloosd ontwerpobject, denken in de ruimtelijke kant van deze stof- en informatiestromen levert de perfecte interface tussen ruimtelijk en milieubeleid, de infrastructuur kan in principe worden gebruikt als planningsinstrument, zoals uit het Istanbul voorbeeld duidelijk werd, en lest best, een goede aansluiting op deze stromen maakt voor mensen het verschil tussen aangenaam leven en overleven.

Bij veel metabolismeprojecten die op de Biennale werden getoond, en ook in het grote projectatelier Rotterdam waar .Fabric en het New Yorkse Field operations experimenteerden met deze stromen-benadering is de omgang met data of zelfs big data een uitdaging en valkuil tegelijk. Een uitdaging omdat de data soms ontbreken, soms zo overvloedig zijn dat je er in dreigt te verdrinken, soms onvergelijkbaar zijn met andere stromen, soms niet ruimtelijk geduid kunnen worden etc. Een valkuil omdat de lokroep van 'big data' de idee fixe in het leven heeft geroepen dat je geen theorie meer nodig hebt en dat verwerven van kennis alleen een juiste manier van 'data-mining' vraagt. Bovendien zijn we als ontwerpers actief in de wereld van de wenselijkheden en niet van de oneindige mogelijkheden. Data zijn nog geen informatie, informatie is nog geen kennis, kennis nog geen wijsheid en wijsheid alleen levert nog geen handelingsperspectief, nog geen plan op. Als ontwerpers zijn we vooral in de laatste drie stappen actief: met andere woorden, om met Bruno Latour te spreken, in het proces *from a matter of fact, to a matter of concern*.

Stromen: breinbrekers achter de tekentafel

De vraag die zich hiermee aandient is natuurlijk ook, hoe representeer je processen, hoe teken je ze op een manier dat afleesbaar is hoe een systeem werkt, hoe accentueer je daarin wat de kwestie is en hoe kunnen we dat koppelen aan het ruimtelijke domein? Ruimtelijk ontwerpen is ons vak, er zijn talloze manieren van

representatie van de ruimtelijke werkelijkheid. De hand-, oog-, hoofdcoördinatie is de vaardigheid die ons bijgebracht wordt op de ontwerpopleidingen. Het stelt ons in staat te spelen met ruimtelijke middelen. Het tekenen en conceptualiseren van processen, of althans de temporele kant van processen, vraagt een meer cerebrale en misschien indirectere manier van representeren, al was het alleen maar omdat we ze soms niet zien. Toch liggen ruimte en tijd althans begripsmatig dicht tegen elkaar aan. Zuiver linguïstisch kijkend lijkt de temporele component wel *embedded* in ruimtelijke terminologie. Het verleden wordt bijvoorbeeld als ‘achter’ geconceptualiseerd, de toekomst als ‘vooruit’ het heden als ‘hier’. Conceptuele relaties tussen ruimte en tijd lijken een psychologische werkelijkheid te vertegenwoordigen die een spade dieper gaat dan taal alleen. Kijken we op neurologisch niveau dan wordt het complexer. We schijnen ruimtelijke en temporele indrukken bijvoorbeeld op een andere plek in het brein op te slaan.

Hoe het ook zij, we kunnen processen, ondanks hun onzichtbaarheid, met allerlei hulpmiddelen vrij aardig verbeelden. We kunnen bijvoorbeeld via sensoren onze blik verruimen naar het infrarode of ultraviolette deel van het spectrum om processen van warmte uitwisseling te zien respectievelijk een brand in een vroeg stadium te detecteren. Maar het uitbreiden van het technische arsenaal lost het probleem van representatie voor ontwerpers niet op. Het is belangrijker een tekentaal, een idioom ontwikkelen.

Misschien lukt dat niet in een keer maar hebben we meerdere stappen nodig. Een mooi voorbeeld is de geschiedenis van het verbeelden van beweging. Rembrandt onze alleskunner, probeerde rond 1635 in een aantal schilderijen beweging te vangen. Ondanks het benutten van alle schilderkunstige middelen lukt het hem, tot zijn grote frustratie, niet. We hadden fotografie, onscherpte nodig om een iconografie van beweging te scheppen die iedereen direct herkent als beweging, als snelheid. Beweging is een centraal element in de landschapsarchitectuur, waar de wandelaar een geënceneerde route afloopt. Ook wij moeten toegeven dat dat, zowel op hogere snelheden, alsook in het deftige veranderingstempo van landschappen, pas goed lukte door de ontwikkeling van GIS-technieken zoals promovendus Steffen Nijhuis laat zien. Dat dit onderwerp zeer in de belangstelling staat is ook al te zien aan de PhD thesis van Noël van Dooren die binnenkort promoveert op het onderwerp ‘Drawing Time’.

Misschien dat we voor andere processen dan beweging ook een aantal stappen moeten maken voor we ze goed kunnen representeren. We kunnen een veilige benadering kiezen door de ons vertrouwde vormen van kartering te hulp te roepen. Je kunt daarmee wel een suggestie geven van processen maar het is toch een vorm van schijnfiguratie, die overigens wondermooie resultaten kan opleveren. Je kunt de tijd-ruimtelijke kant wellicht trefzekender vangen in animaties, die zelfs real time informatie kunnen geven. Je ziet een stroom, in dit geval wind, maar wind is een resultante van verschillen in luchtdruk. Misschien wil je, om een dynamische wereld tot leven te wekken, wel procestekeningen maken die juist de relaties die er zijn benadrukken. In een simpel ecosysteem bijvoorbeeld lukt dat aardig, in een complexer systeem ben je al snel de weg kwijt. In de queeste *from the matters of*

fact to the matters of concern kan ook het medium van de infographic goede diensten bewijzen, door te duiden wat nu precies de kwestie is bij de onderhavige analyse. En vandaar uit is het nog een hele sprong naar het formuleren van een echte ontwerpogave in procestermen. Het inzetten van een combinatie van technieken lijkt een kansrijke weg. Mijn promovenda Taneha Bacchin bijvoorbeeld ontwikkelde een dynamische methode waarin de ontwikkeling van een landschapstaal in dialoog met wiskundig simuleren van stromen en een ontologie van concepten een analyse en een ontwerp mogelijk maakt die de periodieke overstromingen in de Braziliaanse stad Porto Alegre te lijf kan gaan met een groen/blauw/grijze infrastructuur op drie schaalniveaus als resultaat. Zij had in zekere zin een voorganger in Leonardo da Vinci die in zijn Deluge serie pogingen doet de vernietigende kracht van een overstroming in een pentekening te vatten. Een gelijksoortige werkwijze is te zien in het werk van Alan Berger in zijn *Systemic Design Diagram* waar tussen een regionaal en een lokaal kader een aantal metabolische stromen in een soort klossen worden samengebracht. Let op: het gaat, net als bij Bacchin, dus niet alleen meer om een tekenwijze maar om een werkwijze, een ontwerpmethodologie. We zijn hier nog maar een stap verwijderd van wat Lisa Diedrich de 'Journey-Form' noemt, een project dat eigenlijk nooit tot in definitieve vorm 'stolt' en waar steeds aan gesleuteld blijft worden.

Ik begon met het analytisch sjamanisme en ik eindig er mee. In het verre verleden bleek ons vermogen om de omgeving te verbeelden en sjamanistisch te bezweren vitaal te zijn voor het succes van onze soort. Ik ben er van overtuigd dat ons vermogen om onze plek in de wereld te verbeelden en te karteren opnieuw de sleutel zal blijken om ons aan te passen aan hybridiserende processen en een instrument zullen bieden om deze omstandigheden te verbeteren. Daarvoor zullen misschien nieuwe manieren van werken, nieuwe technieken van tekenen en representatie moeten worden ontwikkeld waarin onze faculteit, ook door de aanwezigheid van de studierichting Geomatics, een bijzondere rol kan spelen.

Tot Slot

Sta mij toe twee aanvullingen te geven op dit betoog uit de machinekamer van de landschapsarchitectuur. Allereerst klinkt dit hele betoog misschien te doelgericht, te teleologisch alsof er vanaf het begin een bedoeling achter zat. De werkelijkheid is er een die meer te karakteriseren is als intelligent voorwaarts struikelen. Maar er zat wel een vector, een bewegingsrichting gedreven door nieuwsgierigheid en het streven naar de emancipatie van het vakgebied. Tweede opmerking: natuurlijk is er meer dan deze *problem solving* kant van het vak. Het is maar een deel van het verhaal. Ik sta op één been. Het gaat er om of die bezieling waar ik het over had uiteindelijk leidt tot aantrekkelijke resultaten, of de landschaps-architectonische bewerking iets prachtigs oplevert. Architectonische overwegingen hebben een eigen domein. Je hebt ze allebei nodig. In 'Zen, and the Art of Motorcycle Maintenance' van Robert Pirsig, een semi-autobiografische 'verkenning naar waarde' en de 'metafysica van kwaliteit' worden mensen in twee soorten verdeeld. Mensen met een romantische inclinatie die vooral kijken naar het geheel, naar de *Gestalt* en mensen die graag de details induiken en vooral geïnteresseerd zijn in de werking van dingen (zoals motoronderhoud). Pirsig zoekt in zijn redenering naar het

gemeenschappelijke van deze twee zienswijzen en beargumenteert dat rationaliteit en een Zen-achtige irrationaliteit niet alleen naast elkaar kunnen bestaan maar zelfs moeten worden gecombineerd om echte kwaliteit op te leveren. De essentiële sleutel daarvoor is, wat mij betreft, het geven van liefdevolle aandacht aan zowel de veranderingsprocessen als aan het bestaande, ontvangende landschap en het uitdrukken van deze jumelage in een landschaps-architectonisch ontwerp. Ik heb mij vandaag bewust beperkt tot het halve verhaal omdat ik er van overtuigd ben dat hier de groeipunten en de maatschappelijke relevantie van landschapsarchitectuur, maar ook van stedenbouw, liggen. Laten we ons niet langer blindstaren op morfologie en typologisch onderzoek van de ruimte, daar komt, zonder zijn procesmatige wederhelft te beschouwen, geen positieve kennis uit voort. Mijn pleidooi van vanmiddag is ook onder de motorkap van het landschap te kijken, oog te hebben voor veranderingsprocessen, in te springen op de dynamiek en de door nieuwsgierigheid gedreven zoektocht voort te zetten.

We hebben deze twee onverbreekelijke kanten, de statica en de dynamica van het vakgebied, allebei een plek gegeven in de in 2011 gestarte mastertrack Landschapsarchitectuur.

De track is een aanwinst voor het vakgebied omdat Nederland, met de accreditatie van Delft, in de positie verkeert dat de drie aanvliegroutes waarmee in de wereld de landschapsarchitectuur wordt onderwezen, namelijk vanuit de levenswetenschappen, vanuit het kunstonderwijs en vanuit de architectuur alle drie aanwezig zijn. Ik verwacht veel van een synergie tussen deze drie polen en samenwerking in de Dutch School of Landscape-architecture.

Ik heb vanmiddag, als ware het een adventskalender, telkens werk aangehaald van promovendi die op onze faculteit fundamenteel onderzoek doen en hebben gedaan. Het is een bewijs van de wetenschappelijke vitaliteit van ons vakgebied omdat ze deel uitmaken van een heel cohort van een generatie die in Delft, Wageningen en ook de Universiteit van Amsterdam op onderwerpen in en rond de landschapsarchitectuur promoveren. Omdat ik een aantal van hen begeleid zal ik mij zo nu en dan nog op de faculteit vertonen.

Het is verheugend voor de faculteit dat er een landschapsarchitectuurtak is toegevoegd. De beste van onze peer-opleidingen in de wereld hebben ook een landschapsarchitectuur poot of zijn zelfs voortgekomen uit landschapsarchitectuuropleidingen. Dat is niet zonder reden in een wereld waar de urbanisatie schreeuwt om geïntegreerde oplossingen. En met geïntegreerd bedoel ik dat de landschapsarchitectuur en ecosysteemdiensten evenwaardig worden gemaakt aan de harde techniek. Dat betekent ook binnen de faculteit een hechte samenwerking tussen stedenbouw en landschapsarchitectuur. Ik vraag er aandacht voor dat onze bemensing moet zijn gedimensioneerd op zowel het runnen van de track als het ondersteunen van stedenbouw. Deze samenwerking zou wat mij betreft – maar ik ga daar niet meer over – wellicht gegoten kunnen worden in de vorm van een project. In projecten wordt het beste onderzoek gedaan is mijn overtuiging. We kunnen inzetten op het ondersteunen van onze Chinese collega's van bevriende universiteiten in Beijing nu president Xi Jinping het plan heeft gelanceerd voor de

vorming van de super-metropool Jing-Jin-Ji, wat staat voor een regionale vervloeiing van Beijing met de zustersteden Tianji en Hebei waardoor een geheel van 135 miljoen inwoners verspreid over 216.000 km² ontstaat. Als dat alleen maar gebeurt door meer van hetzelfde toe te voegen verandert verstedelijking in een soort verstikkend milieu in plaats van een gezonde menselijke leefstede die door planmatige groene corridors voorziet in zijn eigen water, een prettig microklimaat heeft, zijn luchtverontreiniging de baas is en ook voor de vrije tijd wat te bieden heeft, kortom een stad waar de Chinese middenklasse over 50 jaar ook nog in wil wonen.

Of, minder aanmatigend, maar nog veel ingewikkelder, laten we om niet altijd onze betweterigheid op het buitenland te projecteren maar gezamenlijk een sociaal en ruimtelijke lange-termijnplan maken voor het vluchtelingenprobleem in ons deel van de wereld, zoals collega Wouter van Stiphout recentelijk voorstelde. Vele van de processen waar wij ons mee bezighouden komen voort uit klimaatverandering, een van de structurele drijvende krachten van de mondiale migratiestromen. Kortom laten we ons als universiteit ook wat meer maatschappelijk betrokken opstellen.

Ik heb gezegd.

Dankwoord

Ik dank Kees Duivesteijn die mij er toe bracht hem op te volgen als hoogleraar environmental design. Ik dank de IABR dat ik het megalomane onderzoeksprogramma zoals uiteengezet in mijn inaugurele rede De Stad en de Wereld vrijwel geheel heb kunnen exploreren in de IABR—2014 Urban-by-Nature. Ik dank Winy Maas voor het visionaire initiatief, gekoppeld aan zijn verbouwingsplan voor de oude faculteit, om alle leerstoelgroepen een eigen verdieping te geven, een voorstel die het denken over onze mastertrack in een stroomversnelling heeft gebracht. Ik dank iedereen in de leerstoelgroep voor hun geduld met een andersdenkende hoogleraar en hun tomeloze inzet om van de mastertrack een succes te maken. De accreditatie was een dossier dat gedurende mijn gehele hoogleraarschap een rol heeft gespeeld. Nu is de Delftse track ook in het Staatsblad opgenomen. Ik dank iedereen binnen en buiten de faculteit die daaraan heeft meegewerkt.

Referenties

Boekpublicaties

- Sijmons, D.F. (red) =*Landschap*, Amsterdam, Architectura et Natura Pers (1998)
- Feddes, Fred. Rik Hengreen, Sjef Jansen, Rob van Leeuwen & D. Sijmons (red). (red) *Oorden van onthouding. Natuurontwikkeling in een verstedelijkend Nederland* NAI Uitgevers, Rotterdam (1998)
- Sijmons, D.F. (red) =*Landscape*, Amsterdam, Goose Press. 2002;
- Sijmons, D.F. *Landkaartmos en andere beschouwingen over het landschap*. Stichting Rotterdam-Maaskant, 010 Uitgevers, Rotterdam (2004);
- Hajer, Maarten, Dirk Sijmons mmv Fred Feddes *Een Plan dat Werkt*, NAI uitgevers, Rotterdam (2006);
- Dirk Sijmons (ed.) *Greetings from Europe; Landscape and Leisure in Europe*, 010 Publishers, Rotterdam (2008).
- Dirk Sijmons 'Landschapsmaker' Ruimtelijk manuscript (unicum, 7x32x44cm) voor de Stichting Vedute, Rotterdam, april 2009,
- D. Sijmons, & J.Hugtenburg, A. Van Hoorn, F.Feddes, *Landscape and Energy, Designing for Transition*. NAI010 uitgevers, 2014

Selectie Engelstalige publicaties en boekhoofdstukken

- Regional Planning as a strategy*, In: *Landscape and Urban Planning* (18) 265-273 Elsevier Science Publishers, (1986),
- From Daisy to Delta. The Landscape Architect in today's Society* in: Hunch, the Berlage report no 6/7, NAI Publishers, Rotterdam 2001;
- Contours, in aqua scribis?* OASE # 60, Urbanism Out-of-Town / Het land in de stad. (2003);
- You can't blame the equipment*, in: Bas Princen, Artificial Arcadia, 010 publishers, Rotterdam, (2004);
- The landscape as Historical Montage, a Dialogue between Jan Kolen and Dirk Sijmons*; OASE # 69, (2006);
- Lichenization*, co-referate to Lars Lerup, in: Megacities Lecture, Toxic Ecology, Amsterdam, (2006);
- Room-for-the-River* TOPOS, #68, September 2009, Water: Resource and Threat pp 60-67
- A Reflective Plague Organism*: In Fonds BKVB: *Reading the American Landscape*, NAI-uitgevers Rotterdam (2009),
- Utopia's practical cousin*, response to Alan Berger in: *Systemic Design can change the World*, MikMak lecture TU-Delft, SUN Publishers, Nijmegen, (2009);
- Simple rules, Emerging Order?* In: Yuval Portugali & Ekim Tan (eds.) *Complexity Theories of Cities have come to Age*, Springer Verlag, (2011);
- Strong Feelings, the emotional landscape of windturbines* in; Sven Stremke e.a. *Sustainable Energy Landscapes*, Francis and Taylor New York, (2012);
- European Leisurescapes*, with Hazendonk, N. ; Brinkhuijsen, M. ; Jong Ch. de ; Jonge H. de; report CEP-CDCPP (2013) 10 to the 7th Conference on the European Landscape Convention, Strasbourg;

Design quality of room-for-the-river measures in the Netherlands: role and assessment of the quality team (Q-team), with Klijn, F.; Bruin, D. de; Hoog, C.M. de; Jansen, S. in: *International Journal of River Basin Management*, 2013, pp. 1-13.

Waking up in the Anthropocene (and other essays) In: G. Brugmans, *Urban-by-Nature Catalogue IABR—2014*, International Architecture Biennial, Rotterdam, 2014

Aangehaald werk van promovendi

Bacchin, Taneha *Performative Nature, urban landscape infrastructure design in water sensitive cities*, PhD thesis TU-Delft (in prep: 2015);

Dooren, Noël van, *Drawing Time*, PhD thesis UvA, Amsterdam (in prep: 2016);

Nijhuis, Steffen GIS based landscape design research, Stourhead landscape garden as a case study, PhD thesis TU-Delft (in prep: 2015);

Stolk, Egbert Een complex-cognitieve benadering van stedenbouwkundig ontwerpen, PhD Thesis TU-Delft (in prep: 2015)

Velde, Rene van der *Transformation Parks: Recovery & Innovation of the Park Design Tradition in Brownfield Transformations* PhD thesis TU-Delft (in prep: 2016)